

MEVLÂNÂ

—CELÂLEDDİN RÛMÎ—

800.yıl

TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ

Türkiye Yazarlar Birliđi Yayınları: 30

Toplantı Metinleri: 5

ISBN: 978-975-7382-33-1

ANKARA, Temmuz 2007

Yayın Hakkı: Türkiye Yazarlar Birliđi

Müdafaa Cad. Müdafaa Apt. 10/13 Kızılay/ANKARA
Tel-Fax: (0.312) 417 34 72 - 417 45 70
www.tyb.org.tr tyb@tyb.org.tr

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIđININ KATKILARIYLA

Yayınlayan : D. Mehmet DOđAN

Koordinatör : Ahmet FİDAN
Yayına Hazırlık : Osman BAğIŞ

Kapak ve İç Tasarım : Hamza GÜRER
0.555.251 51 73

Baskı-Mücellit : İsmat Matbaacılık
Meşrutiyet Cad. 9/7
Kızılay / ANKARA (0312) 425 36 34

Baskı Tarihi : Temmuz 2007, ANKARA

Mesnevî'de Yakınlaşma ve Anlaşma Dili

Adnan KARAİSMAİLOĞLU*

Konuya yaklaşmak için öncelikle ayrılık ve yalnızlık hissiyatına bürünmek gerekir. Mesnevî'nin ilk beytindeki "ayrılıklar" sözcüğü dikkat çekicidir:

بشنو این نی چون شکایت می‌کند از جداییها
حکایت می‌کند

Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor; ayrılıkları nasıl anlatıyor.

Mevlâna'nın çoğul olarak kullandığı bu kelimeyi insanın sadece anayurdundan, yani Hakk'ın huzurundan, âlem-i ilahîdeki mevkiinden ayrılışına bağlayarak beyti anlamlandırmak yeterli midir acaba? Bu soruya cevap aramadan hemen 4. beyte göz atmak yerinde olacaktır:

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز
جوید روزگار وصل خویش

Aslından / vatanından ayrı kalan, tekrar kavuşma anını arar.

Bu beyit ana ocağında, memleketinden ayrı düşen insanın durumunu anlatmaktadır. Kişi çocukluk yıllarını geçirdiği yeri özler. Orada, o zamanda herkes kendisini sevmiştii, kendisi de ayırmadan herkesi sevmiştii. Özetle yurdundan, eşinden, gönlündekilerden ayrı düşen kişideki ayrılık duygusu acı vericidir. Tâhirü'l-Mevlevî, memleket hasreti için, "Bu özlemin ilerlediği, sıra hastalığı hâline geldiği de vakidir" demektedir bu beytin şerhinde.¹ Böyle etkileyici bir hissiyatla dünyadaki ayrılıkların, inancı ve gönlü dîri kişiye ruhanî âlemden ayrılışı hatırlatacağı açıktır.

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi

Mevlâna yine Mesnevî'sinin ilk beyitlerinde başka ayrılık ve yalnızlık sahnelerini canlandırmaktadır.

هر که او از همزبانى شد جدا بى زبان
شد گرچه دارد صد نوا
چونکه گل رفت و گلستان درگذشت نشنوى
ز آن پس ز بلبل سرگذشت

Dildaşından ayrılan kişi, yüzlerce nağmesi de bulunsa dilsiz olur.

Gül gidince ve gül bahçesi solunca, artık bülbülün macerasını dinleyemezsin

(Mesnevî, Defter 1 / beyit 28-29)²

Mevlâna, dünyadaki ayrılık duygularını galiba en içten ve en acı şekilde yaşayanlardan biridir. Hayatının başlarında 5 yaşında Belh'ten ayrılıp, 22 yaşında Konya'ya varışı, birçok ayrılığın hikâyesini barındırır. Kaç yere konup, kaç kere göçtüler? Sıralamayalım, çok olur. Bunların arasında mekân ayrılığından daha ağır ve daha acı olanları vardır, anadan ve eşten ayrılış gibi. Bilgi ve sevgisinin kaynağı babası Bahaeddin Veled'i ve babasını daha yakından tanımasını sağlayan hocası Burhaneddin Muhakkık'ı kaybedişi büyük ayrılıklarındandır. Sonrasında Tebrizli Şems'ten ayrı kalışını anlatmaya, binlerce beyti galiba kafi gelmedi. Örnek olması için şu üç beyte kulak verelim:

چو نان پخته ز تاب تو سرخ رو بودم
نان ریزه کنوم ز خاک ره بر چین
چو آینه ز همالت خیال چین بودم کنون تو
چهره من زرد بین و چین بر چین
مثال آم در جوی کژروان چپ و راست فراق از
چپ و از راستم گشاده کمین

Kızarmış ekmek gibi, senin ateşinden kırmızı yüzlüydüm. Şimdi ise, kırıntı ekmek gibi yoldan topla beni.

Yüzünden ayna gibi, hayaller kuruyordum. Şimdi sen, benim yüzümü solgun ve kırış kırış gör.

Irmaktaki sağa sola kıvrılan su gibiyim. Ayrılık sağımdan solumdan tuzak kurdu.³

Yakınlaşma ve anlaşmaktan söz edecektiniz, ama ayrılıktan söz ediyorsunuz denebilir. Ayrılığı bilmek, yakınlığın değerini daha iyi anlatır. Mevlâna bir gazelinde der ki:

غرضها تیره دارد دوستی را غرضها
را چرا از دل نرانیم
گاهی خوشدل شوی از من که میرم چرا مرده
پرست و خصم جانیم
چو بعد از مرگ خواهی آشتی کرد همه عمر
از غمت در امتحانیم

*Kötü niyetler dostluğu karartır. Niçin onları gönülden kovmuyoruz.
Öldüğümde beni hoşça anacaksın, niçin ölü severiz de diriye düşmanız.
Mademki ölümden sonra barış yapacaksın, niçin ömür boyu senin üzüntünle
sıkıntı içindeyiz.* ⁴

Aynı dili konuşmak, göze ve gönle zindeliktir. Dillerin çözülmesi, yüzlerin te-
bessümü ve yaşayışta canlılık, aynı dili konuşmanın doğal sonucudur. Gönüllerin
haberleşmesine, yolların buluşmasına aracıdır dil. Dil topluluklar oluşturur, mede-
niyetlere yol açar. Aracıyken, toplayıcı olur. Aynı dile sahip olmak, bu sonucu do-
ğurur.

همزبانى خویشی و پیوندی است
ناحرمان چون بندی است
مرد با

*Aynı dili kullanmak, akrabalık ve bağlılıktır. İnsan, yakın olmayanlarla bir
arada tutsak gibidir (1/1206) .*

Aynı dili kullanmak, kaçınılmaz bir beraberliğin ifadesidir. Akrabalık ve bağ-
lılıktaki zorunluluğu vurgulamaktadır. Bu zorunluluk sevimsiz bir anlam çağrıştırmı-
yor, bir gerçeği anlatıyor. Anlaşmanın en uygun aracına sahip olanların işinin ko-
laylığına işaret ediyor. Kolayı zorlaştırmak, değerliyi ucuza vermek vasıfsız kişi-
lerin işidir.

Ne yazık ki bu acı sahne, yani dillilerin dilsiz olması, gülen yüzlerin solması
ve meclisin dağılması günümüzde yaşanmaktadır. Ortak dil, kimi zaman anlaş-
mazlığın dile getirilmesine yardımcı olmakta, böylece yakınlık sebebi ayrılığa ara-
cı kılınmaktadır. İmkânların azalması, sevginin yerine nefretin geçmesi ve dostlu-
ğun düşmanlığa dönüşmesi, birinci anlaşma aracı olan dilin işlevini kullanamayan-
ların ayıbıdır.

ای بسا هندو و ترک همزبان
دو ترک چون بیگانگان
ای بسا

*Nice aynı dili konuşan Hindu ve Türk vardır, nice yabancılar gibi iki Türk
vardır (1/1207) .*

Bu üzücü noktada yine de şaşırtıcı fırsatlar ve ilave açılımlar vardır insanın
önünde. Çözüm aramak ve yeni imkânlar oluşturmak gerekir; elbette birinci kolay
yol olan aynı dili konuşma imkânı göz ardı edilmeksizin. Çözümlerde çeşitlilik, iyi
niyetlilerin yoludur. Hatta sorunları, çözmeden çözülmüş gibi tutabilmek yolu da
bulunmalıdır.

Yukarıdaki beytin bir açıdan hüznün ve sorgulama içerdiğini söylemek müm-
kündür. Dilliler dilsiz olurken, dilsizler nasıl yakınlaşmaktadır? Dilsizler anlaşırken,
dilliler nasıl uzak durabilmektedir?

Gerçekte olgun kişilerle işler zor değildir:

با تو مگو ما را بدان شه بار نیست
کریمان کارها دشوار نیست

Sen, "O padişahın huzuruna izniniz yoktur" deme. Kerem sahipleriyle işler zor değildir (I/221).

Acı gerçeklerle yüzleşenler, birliğe ve yakınlığa götüren yolların sayısını artırmışlardır. Çünkü ümitsizlik yoktur:

نامیدی را خدا گردن زدست چون گنه
مانند طاعت آمدست

Allah, ümitsizliğin boynunu vurmuştur. Çünkü günah, itaat gibi olmuştur (I/3836).

Bir başka deyişle *Yiğit attan düşer, yine atlanır. Yiğit her cefaya katlanır.*

İnsanlar arasındaki anlaşmazlık, kabul edilebilir değildir. Dille sağlanamayan, gönülle gerçekleşmelidir. Sözcükleri aşan, gönülleri konuşuran ilave bir ortak dil oluşmuştur iyi niyetliler arasında. Yakınların uyumsuzluğu, yeni sözcükler ve etki-leyici anlamlar kazandırmıştır insanlığa: gönül kulağı, gönül gözü, gönül dili...

پس زبان محرمی خود دیگر است همدلی از
همزبانى بهتر است

Öyleyse yakınlık dili bizatihi başkadır. Gönüldaşlık, dildaşlıktan daha iyidir (I/1208).

Mevlâna'nın bu beytinden de dilin yaklaşma ve anlaşma aracı olamadığı hâllerde sorunun gönülde ve niyette aranması gerektiğini anlayabiliriz. Bu duruş o kadar önemli ve sonuç vericidir ki dilin ve kelimelerin görevini dahi yapar. İmkânlarını kullanamayanlar üzülmesi, yeni yollar açanlar sevinmelidir.

غير نطق و غير ايما و سچل صد
هزاران ترجمان خيزد ز دل

Gönülden konuşmasız, imasız ve kayıtsız yüz binlerce tercüman yükselir (I/1209).

Anlaşmanın ve sevebilmenin kolay yolunu anlatan bir halk deyişi şöyledir:

*Baktı bana baktım ona bakıştık
Güldü bana güldüm ona gülüştük
Sevdi beni sevdim onu seviştik*

Anlaşmaya istekli olan için dil büyük bir imkân ve kolaylıktır. İsteklinin yolu daim açıktır.

گر گران و گر شتابنده بؤد
آنکه جویندهست یابنده بؤد
در طلب زن دایما تو هر دو دست که طلب
در راه نیکو رهبر است

İster ağır, ister acele olsun arayan bulur.

*Sen sürekli olarak her iki elinle isteğe tutun; zira yolda istek, iyi rehberdir
(3/1978-979)*

İlk imkânı kullanamamak üzüntü verici olsa da, ikinci ve sonraki yolları oluşturamamak kahredici olmalı. Yol bulabilmenin yolları aranmalıdır. Saklı değildir, kayıtlıdır bütün bunlar:

بهر طفل نو پدر تی تی کند گرچه عقلش
هندسہ گیتی کند
کم نگردد فضل استاد از علو گر الف
چیزی ندارد گوید او
از پی تعلیم آن بسته دهن از
زبان خود برون باید شدن
در زبان او ببايد آمدن تا
بیاموزد ز تو او علم و فن

Baba, akli dünyayı ölçse de küçük çocuğu için ti ti der.

“Elif harfinde bir şey yok” dese de üstadın fazileti, yüceliğinden azalmaz.

O ağızıyla öğretmek için kendi dilinin dışına çıkması gerekir.

Senden ilim ve fen öğrenmesi için onun diline girmek gerekir (2/3301-3304).

چونکه با کودک سر و کارم فتاد هم
زبان کودکان باید گشاد
که برو کتاب تا مرغت خرم یا
مویز و جوز و فستق آورم

Çocukla işim gücüm olunca, yine çocukların dilini kullanmam gerekir:

“Mektebe git, sana kuş alayım yahut muz, ceviz ve fıstık getireyim (4/2576-2577)”

İsteği aynı, dili farklı kişileri buluşturmak; hepsini dileğine kavuşturmak mümkündür. İyi niyetliler, ilgililer, yetkililer ve bilgiler bunun için vardır. Sözcüklerin farklılığına karşın anlamların ve isteklerin buluştuğunu bilenlere yer açılmaktadır.

صاحب سزى عزیزى مد زبان .
بىدادى صلحشان

Bir sır sahibi, yüz dilli bir aziz kişi bulunsaydı onları barıştırdı (2/3673).

Samimi istek ve arayışlar bunu gerçekleştirir. Çözüm gerçekte ihtiyaç sahibinde gizlidir.

مستمع چون تشنه و جوینده شد
ار مرده بؤد گوینده شد
واعظ

مستمع چون تازه آمد بی‌ملال
زبان گردد به گفتن گنگ و لال
صد

Dinleyici susuz ve istekli olursa, öğüt veren ölü de olsa söyleyici olur.

Dinleyici canlı ve diri olursa, dilsiz söz söylemekte yüz dilli olur (1/2379-2380) .

İstekli için çözüm vardır, er ya da geç. Gerçekte sonucun adıdır dilek. Dilek varsa, ümit vardır, vuslat vardır.

منگر آنکه تو حقیری یا ضعیف
اندر همت خود ای شریف
تو به هر حالی که باشی می‌طلب
آب می‌جو دایما ای خشک لب
کآن لب خشکت گواهی می‌دهد کو به آخر
بر سر منبع رسد
خشکی لب هست پیغامی ز آب
که به مات
آرد یقین این اضطراب
کین طلبکاری مبارک جنبشی است این طلب در
راه حق مانع کُشی است
این طلب مفتاح مطلوبات تست
این
سپاه و نصرت رایات تست

Ey şerefli kişi! Küçük veya zayıf olduğuna bakma; kendi gayretine bak.

Ey dudağı kuru! Bulduğun her durumda iste; daima su ara.

Duru dudağın, sonunda kaynağa ulaşacağına şahitlik ediyor.

Dudak kuruluşu, sudan gelen "Bu ıstırap seni kesinlikle bize ulaştıracak" haberidir.

Bu isteklilik mübarek bir harekettir; Hak yolunda bu talep engelleri yok edicidir.

Bu istek senin istediklerinin anahtarıdır; bu istek senin ordundur ve sancaklarının zaferidir (3 / 1437-1442) .

Sonuç olarak dilin, kişiler ve toplum için öneminden söz etmek yersizdir. Açık gerçeklerin sürekli hatırlatılması, ileri aşamalara geçmeyi engelliyebilmektedir. Sözcükten anlama, anlamdan anlaşmaya uzanmak insana yakışan bir kararlılıktır. Mevlâna'nın yol ve yön olarak sunduğu cinsiyet farklılığından insan oluşa, insanlıktan ilahî özelliklere ulaşma arzusu gibi bir yükselişi temsil eder dile, anlama ve anlaşmaya sarılmak.

- ¹ Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) , Şerh-i Mesnevî, I-XIV, İstanbul: Ahmed Sa-
id Mtb. , 1963-1975 (Konya: Selam Yay.) , I, 55.
- ² Mevlâna Celâleddîn Muhammed, Mesnevî-i Ma'nevî, I-III (6 defter) ,
tashîh Adnan Karaismailoğlu – Derya Örs, Ankara, 2007, Akçağ Yay.;
krş. Mevlâna, Mesnevî, I-III (6 defter) , çev. Adnan Karaismailoğlu,
Ankara, 2007, Akçağ Yay. (2. Baskı) .
- ³ *Kulliyât-i Şems yâ Dîvân-i Kebîr*, Muştemil ber-Kasâ'id ve Gazeliyyât
ve Mukatta'ât-i Fârsî ve. . . , I-X, bâ-tashîhât ve havâşî-i Bedî'uzza-
mân-i Furûzânfer, Tahran: Dânişgâh-i Tahran, 1336-1346hş. /1957-
1967, Gazel nu. 2084/ beyit 3-5.
- ⁴ *Kulliyât-i Şems*, Gazel nu. 1535/ beyit 5-7.